

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛІСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет лісового господарства та екології
Кафедра лісового та садово-паркового господарства

Кваліфікаційна робота
на правах рукопису

ОСТРАДЧУК СЕРГІЙ ІВАНОВИЧ

УДК 630.5:639.1.022(477.42)

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

**ІВЕНТАРИЗАЦІЯ МИСЛИВСЬКОЇ ОРНІТОФАУНИ
НА ТЕРИТОРІЇ ОВРУЦЬКОГО НАДЛІСНИЦТВА**

205 Лісове господарство

Подається на здобуття освітнього ступеня бакалавр

кваліфікаційна робота містить результати власних наукових досліджень.
Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на
відповідне джерело

_____ С.І. Острадчук

Керівник роботи
Кратюк Олександр Леонідович
доктор біологічних наук, професор

Висновок кафедри лісового та садово-паркового господарства за результатами попереднього захисту

Протокол засідання кафедри лісового та садово-паркового господарства
№ ____ від «____» 2026 р.

Завідувач кафедри лісового та садово-паркового господарства

к.с.-г.н., доцент

Сірук Юрій Вікторович

«____»

2026 р.

Результати захисту кваліфікаційної роботи

Здобувач вищої освіти Острадчук Сергій Іванович захистив кваліфікаційну роботу з оцінкою:

сума балів за 100-бальною шкалою

за шкалою ECTS

за національною шкалою

Секретар ЕК

АНОТАЦІЯ

Острадчук С.І. Інвентаризація мисливської орнітофауни на території Овруцького надлісництва. – Кваліфікаційна робота на правах рукопису.

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня бакалавр за спеціальністю 205 – Лісове господарство. – Поліський національний університет, Житомир, 2026.

У бакалаврській роботі проаналізовано сучасний стан мисливської орнітофауни Овруцького надлісництва на основі мисливсько-господарської статистичної звітності за 2008–2024 рр та польових спостережень. Встановлено видовий склад основних мисливських птахів, які належать до п'яти систематичних рядів: Gruiformes, Anseriformes, Columbiformes, Galliformes та Charadriiformes. Досліджено динаміку чисельності та співвідношення основних таксономічних груп у структурі мисливської орнітофауни. Визначено, що домінуюче положення упродовж усього періоду спостережень займають представники рядів Galliformes та Anseriformes. Встановлено, що найбільш вразливими є види, пов'язані з природними лісовими та водно-болотними екосистемами, тоді як екологічно пластичні види виявляють вищу адаптивність до трансформованих ландшафтів. Наголошено на важливому значенні Овруцького надлісництва для збереження біорізноманіття та необхідності подальшого моніторингу мисливської орнітофауни й удосконалення природоохоронних заходів.

Ключові слова: мисливські птахи, популяція, чисельність, лісові біогеоценози, Овруцьке надлісництво.

ANNOTATION

Ostradchuk S.I. Inventory of Hunting Avifauna within the Territory of the Ovrutske Forestry Management Unit. – Qualifying work on the rights of the manuscript.

Qualification work for the Bachelor's degree in specialty 205 – Forestry. – Polissia National University, Zhytomyr, 2026.

The bachelor's thesis analyzes the current state of hunting avifauna within the Ovrutske Forestry Management Unit based on hunting management statistical reports for 2008–2024 and field observations. The species composition of the main hunting bird species belonging to five taxonomic orders – Gruiformes, Anseriformes, Columbiformes, Galliformes, and Charadriiformes – was determined. The dynamics of population numbers and the ratio of the main taxonomic groups in the structure of hunting avifauna were investigated. It was established that representatives of the orders Galliformes and Anseriformes occupied a dominant position throughout the entire observation period. The study revealed that species associated with natural forest and wetland ecosystems are the most vulnerable, whereas ecologically plastic species demonstrate a higher adaptability to transformed landscapes. The important role of the Ovrutske Forestry Management Unit in biodiversity conservation and the necessity for further monitoring of hunting avifauna and improvement of nature protection measures are emphasized.

Key words: Hunting birds, population, number, forest biocenoses, Ovrutske Forestry Management Unit.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. СУЧАСНИЙ СТАН МИСЛИВСЬКИХ ПТАХІВ ЄВРОПИ	7
1.1. Популяційні тренди мисливських птахів Європи: вплив середовищних та антропогенних чинників	7
1.2. Проблеми інвентаризації мисливських птахів	10
РОЗДІЛ 2. ХАРАКТЕРИСТИКА ТЕРИТОРІЇ ОВРУЦЬКОГО НАДЛІСНИЦТВА ТА МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕНЬ ОРНІТОФАУНИ	13
2.1. Характеристика мисливських угідь	13
2.2. Методика проведення облікових робіт	15
РОЗДІЛ 3. ВИДОВИЙ СКЛАД МИСЛИВСЬКОЇ ОРНІТОФАУНИ ТЕРИТОРІЇ ОВРУЦЬКОГО НАДЛІСНИЦТВА	17
3.1. Особливості трансформації території надлісництва	17
3.2. Структура мисливської орнітофауни	19
3.3. Чисельність мисливської орнітофауни	21
3.4. Видовий склад та природоохоронні статуси мисливської орнітофауни	24
ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ	28
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	30

ВСТУП

Актуальність теми. Основу мисливської орнітофауни будь-якої території становить група гніздових видів птахів, які, як правило, тісно пов'язані з лісовими, агроландшафтними та водно-болотними екосистемами. Динаміка чисельності цих птахів виступає чутливим екологічним індикатором, що відображає загальний стан біогеоценозів і сигналізує про наявність стійких екологічних навантажень, зокрема антропогенних змін середовища, трансформації ландшафтів, інтенсифікації сільського господарства, осушення або деградації водно-болотних угідь. Такі зміни безпосередньо впливають як на орнітологічні консорції, так і на вищі рівні організації екосистем, порушуючи їхню стабільність, трофічні зв'язки та природні механізми саморегуляції. Комплексне розуміння цих взаємозв'язків є фундаментальною основою для розроблення та впровадження ефективних біотехнічних заходів у мисливському господарстві. Таким чином, інвентаризація є ключовим інструментом моніторингу стану мисливської орнітофауни та необхідною передумовою ефективного управління, збереження біорізноманіття і підтримання екологічної рівноваги в природних екосистемах.

Мета і завдання дослідження. Метою роботи було проведення інвентаризації мисливської орнітофауни на території Овруцького надлісництва.

Для досягнення поставленої мети передбачалось виконання наступних завдань:

1. Провести облікові роботи для виявлення видового складу мисливських птахів на території Овруцького надлісництва.
2. Встановити природоохоронний статус мисливських птахів на території надлісництва.
3. Встановити основні тенденції зміни чисельності мисливських птахів на території Овруцького надлісництва.
4. Провести історичний аналіз просторово-часової структури угруповань мисливських птахів території Овруцького надлісництва.

5. Запропонувати рекомендації щодо сталого розвитку та експлуатації популяцій мисливських птахів.

Об'єктом досліджень є види мисливської орнітофауни.

Предметом досліджень є аспекти видового складу мисливських видів птахів на території Овруцького надлісництва.

Методи дослідження: мисливські (для інвентаризації ресурсів мисливської орнітофауни), орнітологічні (для ідентифікації видового та кількісного складу мисливських птахів), екологічні (для уточнення біологічних зв'язків птахів у лісовими оселищами), статистичні (для обробки результатів обліків) методи.

Публікації.

Острадчук С.І. Стан популяцій мисливських птахів на півночі Житомирської області. *Студентські наукові читання 2025* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. присвячені I-му туру Всеукраїнського конкурсу студентських наукових робіт (10 грудня 2025 р.). Житомир: Поліський національний університет, 2025. С. 24.

Острадчук С.І., Кудина Я.О. Значення інвентаризації мисливської орнітофауни для ведення мисливського господарства. *Наукові читання 2026* : матеріали науково-практичної конференції науково-педагогічних працівників, докторантів та аспірантів НІІ Екології та лісу (м. Житомир, 01 травня 2026 р.). Житомир : Поліський університет, 2026. С. 188–189.

Практичне значення. Результати проведеної інвентаризації мисливських видів птахів у перспективі можуть бути використані для сталого розвитку та експлуатації мисливських ресурсів та території Овруцького надлісництва.

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна (бакалаврська) робота викладена на тридцяти трьох сторінках друкованого машинописного тексту і складається зі вступу, 3 розділів, висновків і рекомендацій, списку джерел (45 найменувань). Бакалаврська робота ілюстрована 2 таблицями та 6 рисунками.

РОЗДІЛ 1

СУЧАСНИЙ СТАН ПОПУЛЯЦІЇ МИСЛИВСЬКИХ ПТАХІВ ЄВРОПИ

1.1. Популяційні тренди мисливських птахів Європи: вплив середовищних та антропогенних чинників

Сучасні наукові дослідження свідчать, що більшість популяцій мисливських птахів у Європі характеризується тривалою депресією чисельності та поступовим звуженням ареалів, причому ці тенденції мають комплексний і взаємопов'язаний характер. Ключову роль у цьому відіграє деградація середовищ існування, яка проявляється у спрощенні структури ландшафтів, втраті мозаїчності біотопів та зменшенні площ природних і напівприродних угідь. Інтенсифікація сільського господарства супроводжується ліквідацією польових захисних смуг, луків, перелогів і чагарникових ділянок, що призводить до зниження кормової бази, погіршення умов гніздування та підвищення смертності пташенят. Одночасно інтенсивне лісокористування спричиняє зміну вікової та просторової структури лісів, зменшення площ стиглих і перестійних насаджень, що особливо негативно позначається на видах, пов'язаних зі зрілими лісовими екосистемами [7, 44, 45].

Фрагментація біотопів є ще одним критичним чинником, оскільки вона призводить до ізоляції локальних популяцій, порушення обміну генетичним матеріалом між субпопуляціями, що і веде до зниження їхньої життєздатності. У таких умовах навіть незначні додаткові впливи можуть спричиняти різке падіння чисельності. Важливим чинником є також підвищений прес хижаків, який у трансформованих екосистемах часто посилюється через порушення природних трофічних зв'язків і зростання чисельності синантропних хижих видів. Антропогенні порушення, включаючи рекреаційне навантаження, транспортну інфраструктуру, застосування пестицидів і інші форми впливу,

додатково погіршують умови існування птахів і знижують їхній репродуктивний успіх [8, 38].

Найбільш уразливими виявляються види з вузькою екологічною спеціалізацією, які потребують специфічних умов середовища, зокрема глушець і тетерук, для яких критичною є наявність великих масивів малопорушених природних біотопів. Їхні популяції реагують на зміни середовища особливо швидко і часто демонструють незворотні негативні тенденції [14, 17]. Натомість екологічно пластичні види, такі як сіра куріпка та фазан мисливський, мають ширший спектр адаптаційних можливостей і здатні певною мірою пристосовуватися до трансформованих ландшафтів. Однак навіть для них підтримання стабільної чисельності можливе переважно за умов цілеспрямованого мисливсько-господарського ведення, включаючи регулювання чисельності хижаків, створення кормових і захисних біотопів, а також проведення біотехнічних заходів [2, 3].

Зазначені тенденції відображають системну кризу середовищ існування птахів у Європі, що потребує комплексного підходу до управління популяціями, заснованого на збереженні та відновленні біотопів, оптимізації землекористування та впровадженні науково обґрунтованих природоохоронних і мисливсько-господарських заходів [44, 45]. Подібні негативні тенденції спостерігаються не лише серед куроподібних, а й серед інших груп мисливської орнітофауни, хоча їхній характер і масштаб можуть істотно відрізнятися залежно від екологічних особливостей видів. Зокрема, у багатьох видів водно-болотних птахів (качиних, гусиних, куликів) стан популяцій є відносно стабільнішим, однак і вони зазнають локальних скорочень чисельності через осушення боліт, регулювання річок, забруднення водойм та зміну гідрологічного режиму. Особливо чутливими є види, що залежать від специфічних умов гніздування, зокрема прибережно-водної рослинності [39].

Серед лісових мисливських птахів (наприклад, голубиних або деяких видів дрімлюг і куликів, що використовуються як об'єкти полювання в окремих регіонах) спостерігаються як стабільні, так і знижувальні тенденції, що

пов'язані з інтенсивним лісокористуванням, спрощенням вікової структури лісів і зменшенням площ старовікових насаджень. Водночас деякі синантропні або екологічно пластичні види демонструють відносну стійкість або навіть зростання чисельності завдяки здатності адаптуватися до трансформованих ландшафтів. Особливо це стосується припутня (*Columba palumbus* Linnaeus, 1758), мисливського птаха, який чудово адаптувався наразі до життя на урбанізованих територіях та серед міської забудови, де значно менше деревної рослинності. Окрему групу становлять мігруючі мисливські птахи, стан яких значною мірою залежить не лише від умов у місцях гніздування, але й від чинників на шляхах міграцій та в місцях зимівлі. Для них характерні значні коливання чисельності, що зумовлені кліматичними змінами, міжнародним мисливським пресом та деградацією ключових біотопів [18].

Сучасна структура орнітофауни в межах певного історичного періоду значною мірою визначається антропогенною трансформацією екосистем і процесами на рівні ландшафтів. Протягом останніх двох тисячоліть зафіксовано суттєве зниження біорізноманіття птахів, що відображає масштабні зміни структури середовищ існування, трофічних взаємозв'язків та функціонування екосистем. Окремі види повністю зникли, причому мандрівний голуб є одним із найвідоміших прикладів швидкого колапсу популяції, зумовленого надмірною експлуатацією та втратою середовища існування. На сьогодні близько 600 видів дикої фауни перебувають під загрозою зникнення, що свідчить про критичний стан глобального біорізноманіття. Водночас ареали багатьох видів птахів зазнають динамічних змін, які найчастіше проявляються у вигляді скорочення, фрагментації популяцій і зниження їхньої просторової зв'язаності. Поряд із цим спостерігаються випадки розширення ареалів окремих видів, що нерідко пов'язано з антропогенно зміненими середовищами, кліматичними змінами та високою екологічною пластичністю [24].

Вплив антропогенних факторів на популяційну динаміку чітко ілюструється у звіті «Стан звичайних птахів у Європі 2007», який базується на довготривалих моніторингових дослідженнях орнітокомплексів. Серед десяти

видів, що зазнали найбільшого скорочення чисельності у період 1980–2005 рр., лише один належить до мисливських – сіра куріпка, чисельність якої зменшилася на 79,0%, що відображає глибоку деградацію агроєкосистем і втрату придатних біотопів для розмноження. Загалом 56 видів птахів Європи демонструють негативні тенденції чисельності, що свідчить про дестабілізацію орнітофауни та порушення екологічної рівноваги. Водночас окремі традиційні мисливські види характеризуються позитивною динамікою. Зокрема, припутень продемонстрував зростання чисельності на 71,0%, що, ймовірно, зумовлено його високою адаптивною здатністю, синантропізацією та ефективним використанням трансформованих ландшафтів [6]. Такі контрастні тенденції підкреслюють важливу роль видоспецифічних екологічних стратегій, вимог до середовища існування та рівня резистентності у формуванні реакції популяцій на сучасні зміни довкілля.

Загалом можна констатувати, що більшість видів мисливської орнітофауни перебуває під впливом комплексу негативних факторів, серед яких провідну роль відіграють трансформація середовищ існування, інтенсифікація землекористування та кліматичні зміни. Водночас ступінь їхньої вразливості визначається екологічною спеціалізацією: вузькоспеціалізовані види зазнають найбільшого скорочення, тоді як екологічно пластичні здатні частково компенсувати вплив несприятливих умов. Це зумовлює необхідність диференційованого підходу до управління популяціями різних видів мисливських птахів, що має базуватися на даних систематичної інвентаризації та довготривалого

1.2. Проблеми інвентаризації мисливських птахів

Важливо підкреслити, що біогеоценози, зокрема лісові екосистеми, є історично сформованими саморегульованими системами, які функціонують відповідно до внутрішніх екологічних закономірностей і структурно-функціональних особливостей, дотримання яких є необхідною умовою

збереження їхньої стабільності та стійкості. Запобігання зниженню чисельності та можливого зникненню видів потребує проведення комплексних міждисциплінарних досліджень, що охоплюють екологію, біологію, етологію та популяційну генетику мисливських птахів, що є необхідним для мінімізації існуючих загроз і забезпечення довготривалого збереження та сталого функціонування орнітофауни в межах природних екосистем. Особливе значення при цьому має інвентаризація мисливської орнітофауни як базовий етап наукових досліджень, що забезпечує отримання достовірних даних про видовий склад, чисельність, просторовий розподіл і динаміку популяцій мисливських видів птахів. Її систематичне проведення дає змогу своєчасно виявляти зміни у структурі угруповань, оцінювати вплив природних і антропогенних чинників, визначати види, що потребують охорони або регулювання, а також формувати науково обґрунтовані рекомендації для раціонального використання мисливських ресурсів [36, 37].

Комплексне розуміння цих взаємозв'язків є фундаментальною основою для розроблення та впровадження ефективних біотехнічних заходів у мисливському господарстві, спрямованих на відтворення, збереження та раціональне використання ресурсів мисливських птахів. Важливим аспектом при цьому є врахування природних закономірностей функціонування екосистем, їхньої просторової структури та динаміки, що дозволяє мінімізувати негативний вплив господарської діяльності людини та забезпечити екологічно збалансоване природокористування [23].

У цьому контексті особливого значення набуває інвентаризація мисливської орнітофауни як систематичний науковий процес збору, узагальнення та аналізу інформації про видовий склад, чисельність, щільність популяцій, їхній просторовий розподіл і сезонну динаміку [29]. Вона дозволяє не лише отримати об'єктивну оцінку сучасного стану орнітофауни, але й виявити довгострокові тенденції змін, встановити причини коливань чисельності окремих видів та визначити їхню екологічну роль у межах конкретних біогеоценозів. Регулярне проведення інвентаризаційних досліджень

забезпечує наукове підґрунтя для прогнозування розвитку популяцій, своєчасного виявлення кризових явищ та прийняття ефективних управлінських рішень [1, 26].

Таким чином, інвентаризація виступає ключовим інструментом моніторингу стану мисливської орнітофауни, оскільки забезпечує достовірну інформаційну базу для оцінки впливу природних і антропогенних факторів, обґрунтування заходів охорони та відтворення популяцій, а також регулювання мисливського навантаження. Її результати є необхідною передумовою ефективного управління мисливськими ресурсами, збереження біорізноманіття та підтримання екологічної рівноваги в природних екосистемах, що особливо важливо в умовах зростаючого антропогенного тиску та глобальних змін довкілля.

РОЗДІЛ 2

ХАРАКТЕРИСТИКА ТЕРИТОРІЇ ОВРУЦЬКОГО НАДЛІСНИЦТВА ТА МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕНЬ ОРНІТОФАУНИ

2.1. Характеристика мисливських угідь

Територія Овруцького надлісництва, розташована у Коростенському районі та охоплює площу лісового фонду у 147 тис. 656,2 га. Надлісництво розділено на 14 лісництв. Більшість цієї площі то є експлуатаційні ліси (66,7%) [19]. Саме надлісництво утворилося в результаті об'єднання Філії «Народицьке СЛГ» з Філією «Овруцьке СЛГ» у 2025 році. Загальна площа мисливських угідь надлісництва становить 27987 га, з яких 26210 га є лісовими, 767 польовими і 1010 га – водно-болотними угіддями. Така площа мисливських угідь стала у результаті реорганізації лісогосподарських підприємств у 2025 році, коли були об'єднанні угіддя Філії «Народицьке СЛГ» (17194 га) та Філії «Овруцьке СЛГ» (10793 га). Мисливські угіддя Овруцького надлісництва розташовані в північно-східній частині Житомирської області в межах Українського Полісся, яке є складовою зони мішаних лісів. Для цієї місцевості характерне поєднання лісових, болотних і частково лісо-агроландшафтних екосистем, що формують мозаїчну структуру природних комплексів. Значну частину території займають соснові та змішані ліси, а також ділянки з підвищеною вологістю, заплавні та заболочені угіддя, що створюють сприятливі умови для розвитку поліських біогеоценозів. Мисливські угіддя знаходяться в басейнах річок Уж, Жерев, Норин, Грезля, Звіздаль тощо [32].

Насадження сосни звичайної є домінантними в лісових екосистемах надлісництва, займаючи близько 77,0% площі (108496,9 га), наступною деревною породою є береза повисла (20524,9 га). Вільха чорна, яка тяжіє до перезволожених ділянок, також представлена значними площами (5569,6 га). Дуб звичайний (3309 га) займає помітно меншу частину лісового фонду. За умов надлісництва його продуктивність обмежена окремими ділянками [19].

Рельєф території переважно рівнинний із незначними коливаннями висот, місцями ускладнений піщаними підвищеннями та слабо вираженими гривами, характерними для Полісся. Ґрунтовий покрив представлений переважно дерново-підзолистими та лучно-болотними ґрунтами, які формуються в умовах надмірного зволоження та відносно низької природної родючості. Значна лісистість території сприяє стабілізації мікроклімату та зменшенню ерозійних процесів [32].

Клімат Овруцького надлісництва помірно континентальний із чітко вираженими порами року. Зима зазвичай відносно холодна та тривала, з частими відлигами, тоді як літо помірно тепле, іноді вологе. Перехідні сезони характеризуються нестійкими погодними умовами. Річна кількість опадів є достатньою для розвитку лісової рослинності та становить у середньому близько 600–700 мм, з максимумом у теплий період року. Температурний режим і вологість значною мірою визначаються впливом атлантичних повітряних мас, що зумовлює відносно м'якші кліматичні умови порівняно з більш континентальними районами України [32].

Важливою особливістю регіону є значна лісистість і наявність великих лісових масивів, зокрема соснових і мішаних лісів, які відіграють ключову роль у формуванні місцевого мікроклімату, регулюванні водного режиму та підтриманні біорізноманіття. Територія надлісництва також входить до природного комплексу Поліського краю, який характеризується високою природною цілісністю окремих ділянок та значною екологічною цінністю [20, 31, 32].

Таким чином, природно-кліматичні умови Овруцького надлісництва визначаються поєднанням помірно континентального клімату, переважанням лісових та заболочених екосистем і специфічними ґрунтово-гідрологічними умовами Полісся, що створює сприятливе середовище для існування лісових та мисливських видів фауни.

2.2. Методика проведення облікових робіт

В умовах заборони полювання проведення обліків мисливських тварин, зокрема птахів, зазнає суттєвих змін, що зумовлено необхідністю дотримання природоохоронного законодавства та мінімізації впливу на популяції. Насамперед виключається застосування традиційних мисливських обліків, пов'язаних із добуванням тварин, оскільки будь-яке вилучення особин із природного середовища в цей період є забороненим. Відповідно, не використовуються методи, що передбачають оцінку вікового та статевого складу, репродуктивного стану чи морфометричних показників на основі добутих особин, а моніторинг має здійснюватися виключно безконтактними або мінімально інвазивними способами [22].

Організація обліків також зазнає змін: обмеження доступу до окремих угідь, пов'язані з режимом охорони або безпековими факторами, зумовлюють проведення досліджень лише на дозволених і безпечних ділянках. У таких умовах зростає значення регулярності спостережень – перевага надається частішим, але менш масштабним облікам, що дозволяє отримувати більш репрезентативні дані про динаміку популяцій [42].

Для обліку та реєстрації слідів життєдіяльності мисливських птахів застосовано комплекс спеціалізованих орнітологічних методів дослідження [4, 27], що забезпечують отримання репрезентативних і достовірних даних про видовий склад, чисельність і просторовий розподіл птахів.

Основу методичного підходу становили маршрутні обліки, які проводилися за заздалегідь визначеними маршрутами з урахуванням повидових модифікацій. Під час їх проведення фіксувалися візуальні контакти з особинами, голосова активність, а також непрямі ознаки присутності (сліди перебування, гнізда, місця годівлі тощо). Це дозволяло оцінити щільність популяцій і характер їхнього розміщення в межах досліджуваної території (табл. 2.1.). Загалом методологічна база обліків мисливських птахів розроблена асиметрично [12].

Таблиця 2.1.

Сезонні аспекти організації обліків мисливських птахів [12].

Представники	Сезон		
	весняний	літньо-осінній	зимовий
<i>Lyrurus tetrix</i>	токовища	на маршруті, у зграях, облік виводків	на маршруті (за лунками в снігу)
<i>Tetrao urogallus</i>	токовища	на маршруті, облік виводків	на маршруті
<i>Tetrastes bonasia</i>	на маршруті (з манком)	на маршруті	на маршруті
<i>Scolopax rusticola</i>	під час токування	на маршруті	—
<i>Gallinago gallinago</i> <i>Gallinago media</i>	на ПП	на маршруті	—
<i>Turdus sp.</i>	картографування	на маршруті	—
<i>Columba palumbus</i>	картографування	на маршруті	—
<i>Coturnix coturnix</i>	під час прольоту	на маршруті	—
<i>Perdix perdix</i>		на маршруті	у зграях
<i>Anas platyrhynchos</i>		за виводками	місця зимівлі
<i>Anser sp.</i>	під час прольоту	під час прольоту	місця зимівлі
<i>Fulica atra</i>		на маршруті	місця зимівлі
<i>Gallinula chloropus</i>		на маршруті	місця зимівлі

Для одних видів методика проведення облікових робіт виписана добре, а для окремих видів мисливських птахів на сьогодні відсутні універсальні та високоточні методи визначення чисельності, тоді як наявні підходи характеризуються значною трудомісткістю, складністю реалізації та потребою у значних ресурсах. У зв'язку з цим їх застосування в умовах мисливського господарства є обмеженим і не завжди доцільним для широкомасштабного використання. З огляду на це, актуальним завданням є розроблення та впровадження альтернативних методів обліку, які поєднували б простоту застосування з достатнім рівнем точності та відтворюваності результатів, що забезпечить їх ефективне використання у практиці ведення мисливського господарства [22].

Наукові назви видів мисливської орнітофауни надлісництва подано відповідно до загальноновживаної номенклатури [40, 41].

РОЗДІЛ 3

ВИДОВИЙ СКЛАД МИСЛИВСЬКОЇ ОРНІТОФАУНИ ТЕРИТОРІЇ ОВРУЦЬКОГО НАДЛІСНИЦТВА

3.1. Особливості трансформації території надлісництва

Специфіка структури мисливських угідь та особливості розташування території Овруцького надлісництва безпосередньо впливає на видове біорізноманітність та чисельність орнітофауни території господарства [28]. Мисливські угіддя Овруцького надлісництва, у тому вигляді які є зараз сформувалися у результаті тривалої трансформації. Провівши аналіз Державної статистичної звітності у період з 2008 до 2024 рік, нами встановлено, що спочатку були три окремі мисливські господарства різних державних лісогосподарських підприємств (ДП «Овруцьке СЛГ», ДП «Овруцьке ЛГ», ДП «Народицьке СЛГ»). Разом площа угідь становила 2008 року 93,1 тис. га, 2011 – 96,7 тис. га (рис. 3.1).

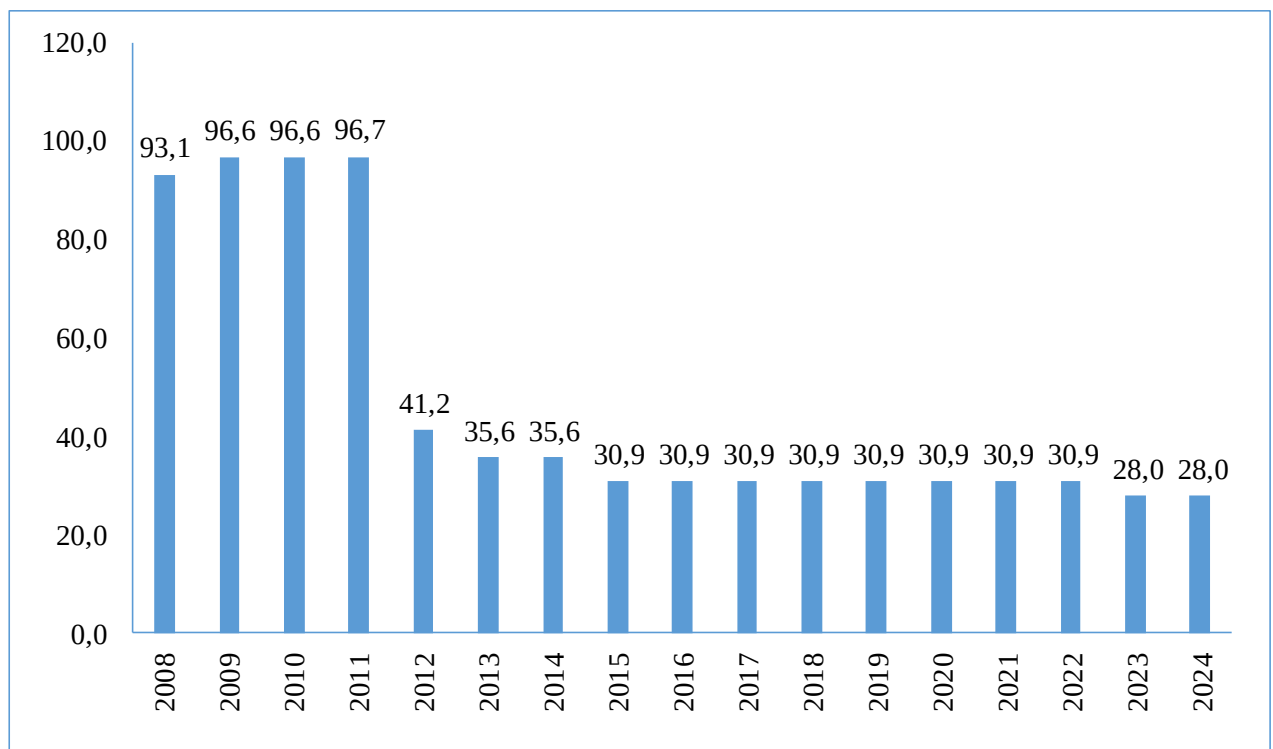

**Рис. 3.1. Зміна площі наданих у користування мисливських угідь
Овруцького надлісництва (2008-2024 рр.)**

У 2012 році ДП «Овруцьке СЛГ» та ДП «Овруцьке ЛГ» відмовилися від значної частини мисливських угідь на користь приватних мисливських господарств, у результаті чого територія на якій господарство продовжило вести мисливсько-господарську діяльність зменшилася до 41,2 тис. га, що більше ніж на 50%. У наступні 3 роки (2013-2015 рр.) процес зменшення загальної території мисливських угідь надлісництва продовжувався, проте не так скачкоподібно. Майже щорічно господарство втрачало по 5-6 тис. га і станом на 2015 рік площа наданих у користування мисливських угідь становила вже 30,9 тис. га, або третину від площі 2008 року. Наступне зменшення площі угідь відбулося вже у 2023 році, коли площа мисливських угідь стала такою якою є дотепер – 28,0 тис. га. Тут слід зауважити, що за весь період, який ми аналізуємо, ДП «Народицьке СЛГ», а згодом і Філія «Народицьке СЛГ», упродовж 2008-2022 років користувалися мисливськими угіддями площею 20,1 тис. га і лише у 2023 році ця структурна одиниця втратила близько 3,0 тис. га. Загальна ситуація, яка склалася у галузі мисливського господарства, дозволяє нам прогнозувати, що тенденція відмови державних лісгосподарських підприємств від ведення мисливського господарства буде продовжуватися і надалі. Наразі ці процеси загальмувалися у зв'язку з воєнним станом. З огляду на розташування надлісництва існує повна заборона полювання, що в першу чергу стримує розширення мережі приватних мисливських господарств у регіоні. Ще одним чинником, який суттєво впливає на мисливську орнітофауну – це створення у 2009 році на території ДП «Народицьке СЛГ» Природного заповідника «Древлянський». Територіями заповідника стали частково чи повністю лісові насадження 3 лісництв: Народицького (1-152 квартали), Кліщівського (1-154 квартали), Заліського (49-101 квартали) [20, 31, 32]. Як відомо, на територіях ПЗФ мають місце особливі умови ведення як лісового так і мисливського господарства [30]. Охоронювана територія стає природним резерватом для розвитку орнітофауни, як регіонально рідкісних [33] і видів занесених до Червоної книги України [43], так і традиційних мисливських видів птахів. Такий детальний аналіз зміни площі мисливських угідь Овруцького

надлісництва зроблений нами, для подальшого розуміння основних трендів динаміки чисельності основних представників мисливської орнітофауни.

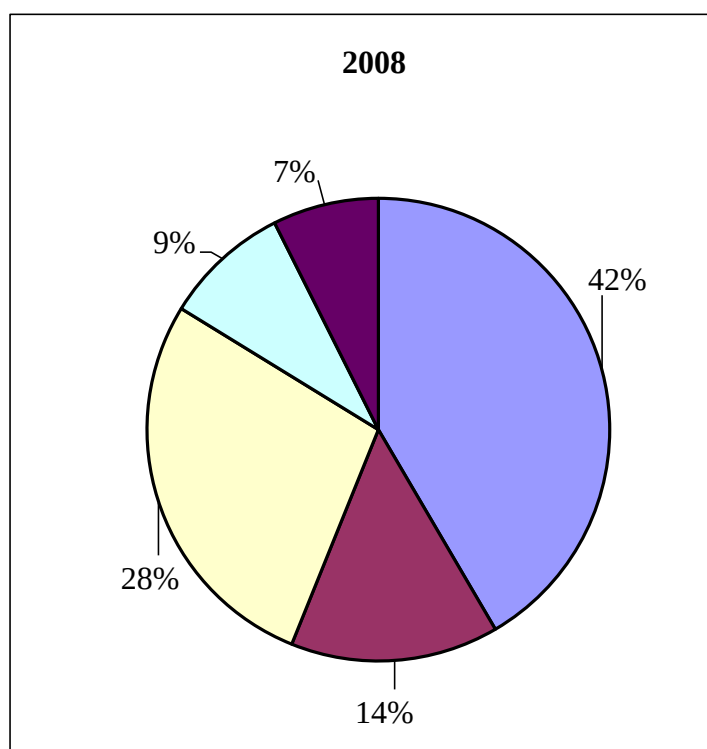
3.2. Структура мисливської орнітофауни

Основу структури мисливських видів птахів Овруцького надлісництва складають такі систематичні ряди: Голубоподібні (Columbiformes), Куроподібні (Galliformes), Журавлеподібні (Gruiformes), Гусеподібні (Anseriformes), а також Сивкоподібні (Charadriiformes).

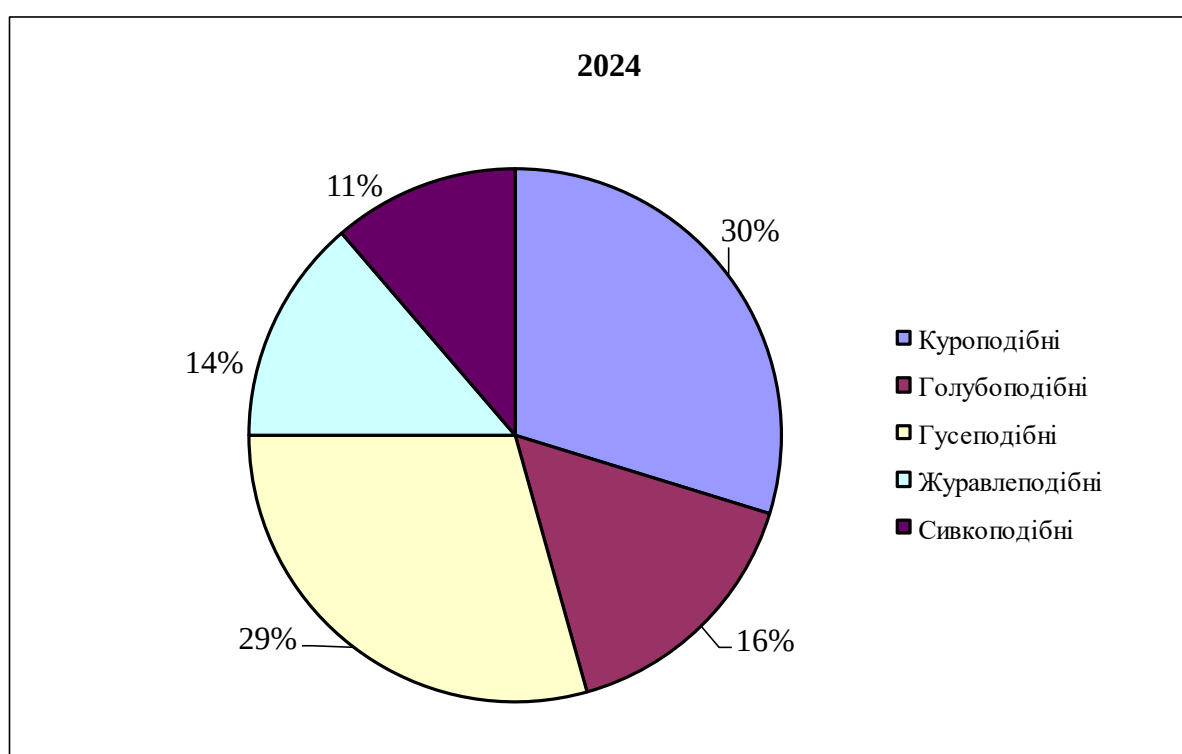
За період 2008-2024 рр. співвідношення кількості птахів основних систематичних рядів не зазнало кардинальних змін (рис. 3.2 А, Б). На початку XXI століття за чисельністю популяції домінували представники ряду Galliformes. Їх частка становила 42%. Гусеподібні – йшли слідом з часткою 28%. Решта – ряди Columbiformes, Gruiformes, Charadriiformes (Кулики) – складала 41% населення мисливських птахів, відповідно – 14%, 9% та 7%.

Згодом, у 2024 році (рис. 3.2.Б), співвідношення чисельності рядів не зазнало суттєвих змін. На чверть зменшилась частка куроподібних (з 42% до 30%), частка видів ряду Anseriformes загалом не змінилася (29%), проте за рахунок зменшення частки куроподібних Anseriformes з субдомінуючої групи стали співдомінантами серед орнітонаселення Овруцького надлісництва. Частка інших рядів зросла на 2-5% до 14% (Gruiformes), 16% (Columbiformes) та 11% (Charadriiformes).

Виявлені зміни у співвідношенні чисельності основних систематичних рядів мисливських птахів, ймовірно, пов'язані з трансформацією середовищ існування та змінами структури ландшафтів у межах Овруцького надлісництва. Зменшення частки куроподібних може бути наслідком деградації кормових і захисних біотопів, посилення антропогенного навантаження, а також підвищеного пресу хижаків. Водночас відносна стабільність чисельності гусеподібних свідчить про збереження придатних водно-болотних угідь, які забезпечують необхідні умови для їх існування та розмноження.

А.

Б.

Рис. 3.2. Частка рядів мисливської орнітофауни на території Овруцького надлісництва (2008 (А) та 2024 (В) рр.)

Зростання частки Columbiformes, Gruiformes та Charadriiformes може бути

зумовлене високою екологічною пластичністю окремих видів цих рядів, їхньою здатністю адаптуватися до трансформованих ландшафтів і змін гідрологічного режиму території.

3.3. Чисельність мисливської орнітофауни

Моніторингові заходи останніх років (повноцінні обліки мисливської орнітофауни не проводили на підприємстві від початку 2022 року) проведені на території МУ Овруцького надлісництва виявили, як ми вже зазначали, представників п'яти систематичних груп птахів. Динаміка чисельності мисливських птахів у розрізі систематичних рядів представлена на рис. 3.3.

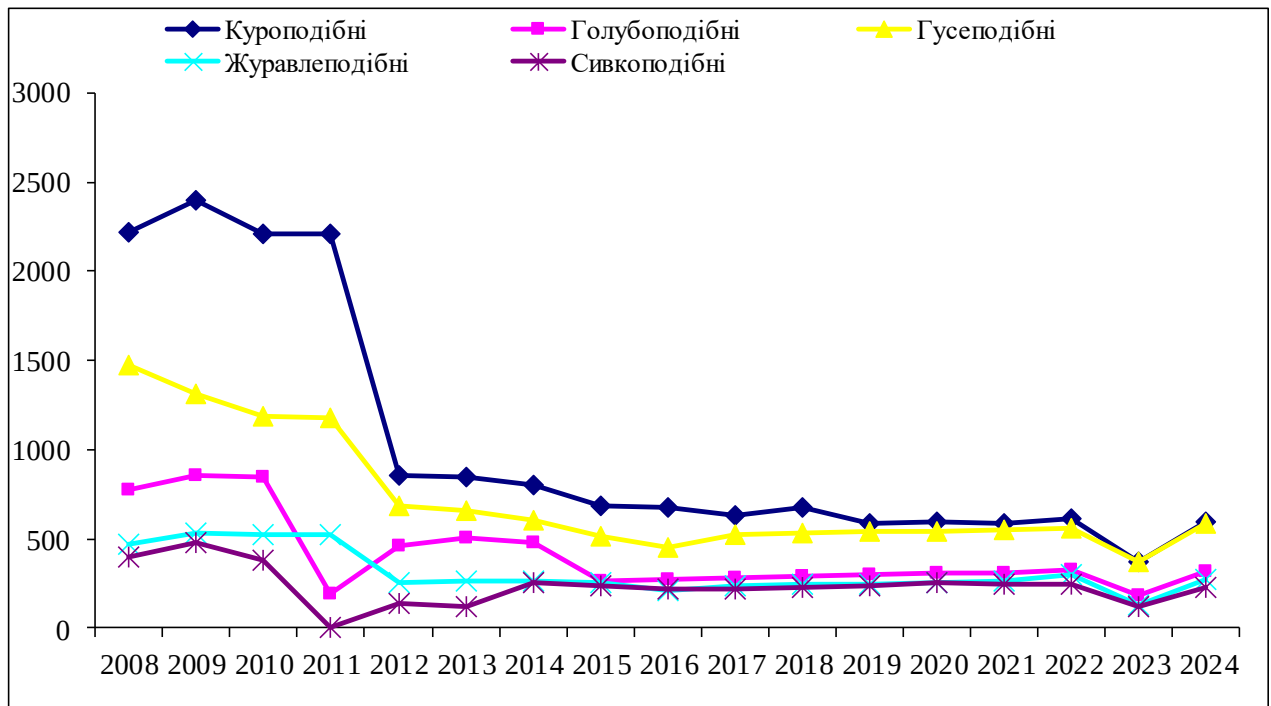

Рис. 3.3. Зміна чисельності основних представників рядів мисливської орнітофауни території Овруцького надлісництва (2008-2024 рр.)

До небажаних для мисливського господарства видів птахів, які присутні в угіддях, можна віднести представників двох рядів – Горобцеподібні (Passeriformes) та Соколоподібні (Falconiiformes). Це такі види ряду Passeriformes – сіра ворона (*Corvus cornix*), грак (*Corvus flugilegus*), сойка (*Garrulus glandarius*) та ряду Falconiiformes – яструб великий (*Accipiter gentilis*),

яструб малий (*Accipiter nisus*), лунь лучний (*Circus pygargus*), лунь польовий (*Circus cianeus*), канюк зв. (*Buteo buteo*). Облік та регулювання чисельності цих видів в Овруцькому надлісництві не проводиться. Проте у Древянському заповіднику такі обліки проводяться і за потреби застосовувавши екстраполяцію, можна з достовірною ймовірністю спрогнозувати їх чисельність у межах Овруцького надлісництва.

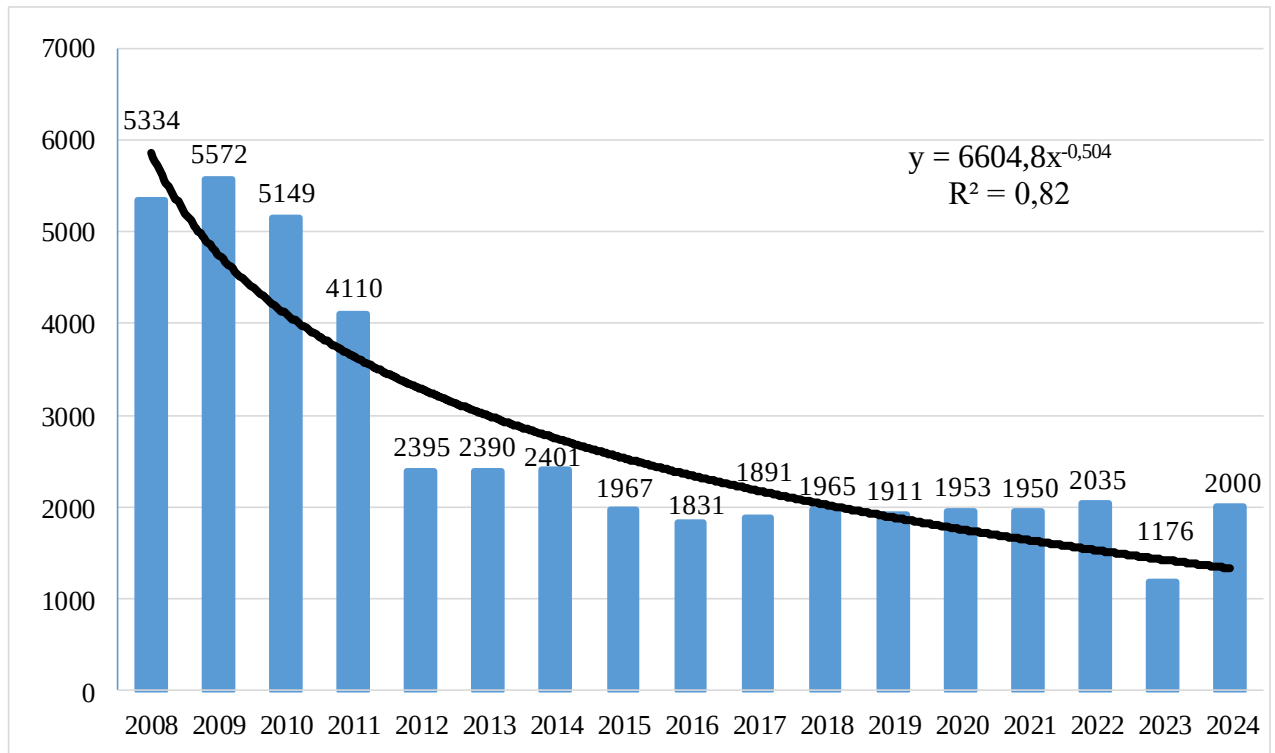

Рис. 3.4. Зміна чисельності мисливської орнітофауни на території Овруцького надлісництва (2008-2024 рр.)

Найбільш чисельними на території МУ Овруцького надлісництва є представники рядів Galliformes та Anseriformes. Їх чисельність на початок 2025 року становила відповідно 595 та 587 ос. Менш чисельні інші ряди, а саме: Gruiformes – 274 ос., Charadriiformes – 226 ос. та Columbiformes – 318 ос. Як ми вже зазначали після зменшення загальної площі мисливських угідь у 2011-2012 рр. стрімко зменшилася і загальна чисельність представників усіх рядів мисливських птахів. У тій чи іншій формі це було різке зменшення чисельності. Еталонним для розуміння тенденцій зміни чисельності птахів може бути період 2015-2022 років, коли площа господарства була стабільної (30,9 тис. га). За ці

вісім років зміни чисельності птахів птахів були в межах до 5% чисельності особин. Упродовж останніх 16 років загальна чисельність мисливських птахів Овруцького надлісництва скоротилася з 5334 ос. у 2008 році до 2000 ос. на 01.01.25, або більше ніж у двічі, чому були об'єктивні причини про які ми вже говорили (рис. 3.4). Весь період розділено на дві частини: 2008-2011 рр. (чисельність 5334-4110 ос.) та 2012-2024 рр. (2395-2000 ос.). Останні 12 років це незначні коливання чисельності птахів із загальним трендом до зменшення кількості особин. За весь період динаміку чисельності описує степенева лінія тренду – $y=6604,8x^{-0,504}(R^2=0,822)$.

Іншим, не менш важливим показником стану популяції є її щільність на одиницю площі [5, 11, 21, 35]. Враховуючи площу МУ та чисельність мисливських птахів ми розрахували зміну щільності популяції мисливських птахів на території Овруцького надлісництва з 2008 по 2024 рік (рис. 3.5).

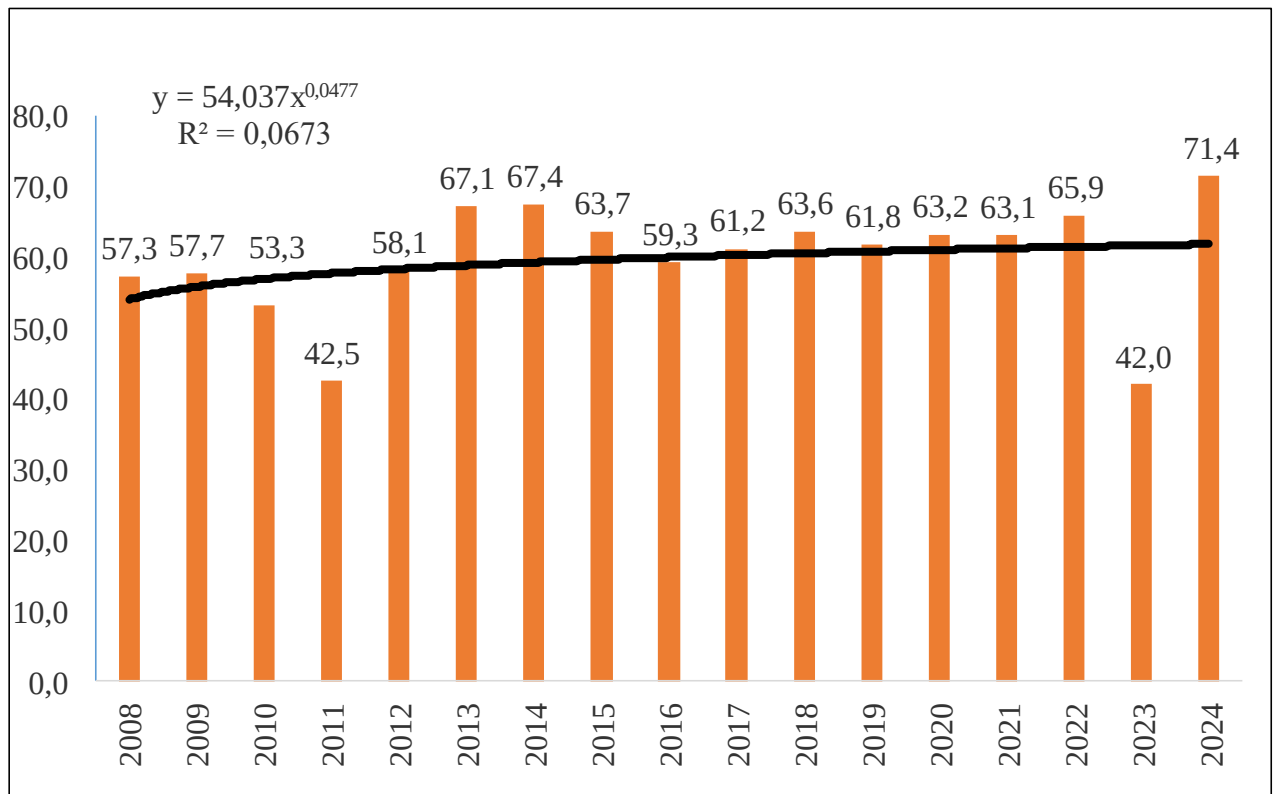

Рис. 3.5. Зміна щільності (особин/1000 га) мисливської орнітофауни на території Овруцького надлісництва (2008-2024 рр.)

Як видно з діаграми, незважаючи на зменшення території мисливського

господарства щільність мисливської орнітофауни поступово зростає. У 2008 році вона становила 57,3 ос./тис. га, а у 2024 – 71,4 ос./тис. га. У цій ситуації показовим є те, що у 2011 році щільність птахів була 42,5 ос./тис. га – така ж як і у 2023 році – 42,0 ос./тис. га, однак площі були відповідно 96,7 тис. га і 28,0 тис. га. За цей період щільність населення птахів описує степенева лінія тренду – $y=54,037x^{0,0477}(R^2=0,0673)$.

3.4. Видовий склад та природоохоронні статуси мисливської орнітофауни

Для проведення повидового та кількісного аналізу популяцій мисливських птахів були використані матеріали статистичної звітності за 2008–2024 рр., зокрема дані форми II-тп «Мисливство». Разом із тим використання зазначених матеріалів супроводжується низкою методичних обмежень, що впливають на точність оцінки стану популяцій та ускладнюють інтерпретацію отриманих результатів. Однією з основних проблем є застосування у звітності узагальнених таксономічних категорій без деталізації до видового рівня. У статистичних матеріалах окремі групи птахів подані під спільними назвами – «голуби», «кулики», «гуси», «лебеді», «качки», що істотно обмежує можливості проведення детального аналізу структури мисливської орнітофауни та динаміки чисельності окремих видів. До 2010 року використовували форму звітності 2тп-«Мисливство», яка згодом була замінена оновленим варіантом. Нова форма передбачає фіксацію видових назв птахів, що потенційно підвищує інформативність облікових матеріалів і дозволяє проводити більш детальні дослідження. Однак навіть за умов удосконалення системи звітності залишаються проблеми, пов'язані з достовірністю видової ідентифікації. Це особливо актуально для морфологічно близьких таксонів, зокрема куликів і гусей, точне визначення яких потребує належної орнітологічної підготовки та практичного польового досвіду. Водночас працівники лісової охорони, які безпосередньо здійснюють обліки, не завжди мають достатній рівень

спеціалізованої таксономічної підготовки. Слід також зазначити, що протягом останніх трьох років проведення облікових робіт у межах Овруцького надлісництва було суттєво ускладнене впливом зовнішніх факторів, насамперед пов'язаних із воєнним станом. Обмеження доступу до окремих територій, безпекові ризики та посилене антропогенне навантаження негативно позначилися на регулярності та повноті моніторингових досліджень. У зв'язку з цим сучасні облікові дані слід розглядати як умовно репрезентативні, оскільки вони були отримані в обмежених організаційних і методичних умовах.

Таблиця 3.1

Видовий склад та охоронні статуси мисливської орнітофауни

МУ Овруцького надлісництва

№ з\п	Види	Кількість, особин		Вид статусу		
		2008 / 90,1 тис га МУ	2024 / 28,0 тис га МУ	Мислив. вид	ЧерКУ	Берн. конф. (№ додатка)
Ряд Galliformes						
1	<i>Tetrao urogallus</i>	237	48		зникаючий	B2
2	<i>Lyrurus tetrix</i>	635	175		зникаючий	B3
3	<i>Perdix perdix</i>	761	257	+		B3
4	<i>Tetrastes bonasia</i>	364	90		вразливий	B3
5	<i>Coturnix coturnix</i>	216	25	+		B3
6	<i>Phasianus colchicus</i>	4	0	+		
Ряд Gruiformes						
7	<i>Fulica atra</i>	471	208	+		B3
8	<i>Gallinula chloropus</i>	0	66	+		B3
9	<i>Crex crex</i>	Од	Од.			B2
Ряд Anseriformes						
10	<i>Cygnus sp.</i>	24	0			
11	<i>Anser sp.</i>	61	0	+		
12	<i>Anas sp.</i> - у тому числі: <i>Anas platyrhynchos</i>	1390	587	+		B3
Ряд Columbiformes)						
13	<i>Columba sp.</i>	776	318			
14	у тому числі: <i>Columba palumbus</i>	0	88	+		-
15	<i>Streptopelia turtur</i>	0	230	+?		B3
Ряд Charadriiformes						
16	<i>Charadrii sp.</i>	395				
17	<i>Gallinago gallinago</i>		226	+		B3
18	<i>Scolopax rusticola</i>		0	+		B3

Аналіз видового складу та охоронних статусів мисливської орнітофауни мисливських угідь Овруцького надлісництва свідчить про суттєві зміни чисельності окремих видів упродовж 2008–2024 рр., а також про високу природоохоронну цінність досліджуваної території. Загалом у структурі орнітофауни представлені види п'яти основних систематичних рядів: Galliformes, Gruiformes, Anseriformes, Columbiformes та Charadriiformes. Значна частина видів має охоронний статус відповідно до Червоної книги України [43] та Бернської конвенції [10, 34], що підкреслює необхідність посилення природоохоронних заходів у межах мисливських угідь.

Найбільшою видовою різноманітністю характеризується ряд Galliformes, представники якого водночас зазнали найбільш вираженого скорочення чисельності. На території Овруцького надлісництва, як видно із даних статистики, представниками Червоної книги України є три види: глухарь (*Tetrao urogallus*) [15], тетерук (*Lyrurus tetrix*) [13], орябок (*Tetrastes bonasia*) [16]. Особливо критичним є стан глушця, чисельність якого зменшилася з 237 до 48 особин, тобто майже у п'ять разів. Аналогічна тенденція простежується і для тетерука, чисельність якого скоротилася з 635 до 175 особин. Обидва види мають статус «зникаючий» у Червоній книзі України, а їхнє різке скорочення свідчить про деградацію природних біотопів, посилення антропогенного впливу та високу чутливість цих видів до трансформації середовища. Значне зниження чисельності також відзначено для орябка – з 364 до 90 ос., що підтверджує негативні тенденції у стані лісових екосистем. Скорочення популяцій сірої куріпки (*Perdix perdix*) та перепела (*Coturnix coturnix*) може бути пов'язане з трансформацією агроландшафтів, зменшенням площ природних кормових біотопів і підвищенням рівня антропогенного навантаження. Фазан мисливський (*Phasianus colchicus*), який у 2008 р. був представлений лише 4 ос., у 2024 р. не відмічений зовсім, що може свідчити про повне зникнення локальної популяції, яку підтримували приватні МГ.

Серед представників ряду Gruiformes спостерігаються неоднорідні тенденції. Чисельність лиски (*Fulica atra*) зменшилася більш ніж удвічі, що,

ймовірно, пов'язано зі змінами гідрологічного режиму водойм і деградацією водно-болотних угідь. Водночас у 2024 р. вперше зафіксовано курочку водяну (*Gallinula chloropus*), чисельність якої становила 66 особин, що може свідчити про локальні зміни умов середовища або про вдосконалення методів обліку. Деркач (*Crex crex*) залишається надзвичайно рідкісним видом, реєструючись лише поодинокими особинами, що відповідає його високому природоохоронному значенню [9].

Для ряду Anseriformes характерне загальне зниження чисельності. Лебеді (*Cygnus* sp.) та гуси (*Anser* sp.), які відмічалися у 2008 р., у 2024 р. не зареєстровані, що може бути наслідком скорочення придатних місць перебування або зміни міграційних шляхів. Чисельність качок (*Anas* sp.), зокрема крижня (*Anas platyrhynchos*), зменшилася більш ніж удвічі – з 1390 до 587 ос. Це свідчить про погіршення стану водно-болотних екосистем та зменшення кормової бази.

У структурі ряду Columbiformes простежуються як негативні, так і позитивні тенденції. Загальна чисельність голубів (*Columba* sp.) скоротилася з 776 до 318 ос. Водночас у 2024 р. вперше окремо враховано припутня (*Columba palumbus*), чисельність якого становила 88 ос. Це може свідчити як про покращення видової деталізації обліків, так і про реальне зростання популяції виду, що відповідає сучасним тенденціям його синантропізації та розширення ареалу. Також зафіксовано наявність горлиці звичайної (*Streptopelia turtur*) чисельністю 230 ос., однак статус цього виду як мисливського потребує уточнення.

Представники ряду Charadriiformes у 2008 р. були враховані лише узагальнено як «кулики» (*Charadrii* sp.), без видової деталізації, що ускладнює порівняльний аналіз. У 2024 р. зафіксовано 226 ос. бекаса звичайного (*Gallinago gallinago*), тоді як вальдшнеп (*Scolopax rusticola*) не був виявлений. Це може бути пов'язано як із низькою чисельністю виду, так і зі складністю його обліку в умовах обмежених польових досліджень.

ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

Аналіз мисливсько-господарської статистичної звітності у поєднанні з польовими спостереженнями щодо чисельності та поширення основних видів мисливських птахів у межах Овруцького надлісництва дозволив сформулювати низку узагальнених висновків стосовно сучасного стану мисливської орнітофауни.

Географічне положення та ландшафтна структура Овруцького надлісництва сприяють формуванню відносно високого різноманіття мисливських видів птахів. Сучасна динаміка їхніх популяцій значною мірою визначається комплексом антропогенних і господарських чинників, серед яких найбільш вагомими є обмеження мисливської діяльності, пов'язані з наявністю природоохоронних територій та запровадженням воєнного стану, посилення охоронних заходів, а також близькість території до державного кордону. За сучасних умов зниження рівня антропогенного турбування на окремих ділянках, ймовірно, створило більш сприятливі умови для збереження окремих популяцій птахів.

Основні мисливські види птахів Овруцького надлісництва належать до пяти систематичних рядів таких як Gruiformes (3 види), Anseriformes (2 види), Columbiformes (2 види), Galliformes (6 видів) та Charadriiformes (3 види).

За період 2008-2024 рр. співвідношення кількості птахів основних систематичних рядів не зазнало кардинальних змін. На початку XXI століття за чисельністю популяції домінували представники ряду Galliformes (42%). Anseriformes – йшли слідом з часткою 28%. Решта рядів складали 41% населення мисливських птахів, відповідно – 14% (Columbiformes), 9% (Gruiformes) та 7% (Charadriiformes). Станом на 2024 рік співвідношення чисельності рядів не зазнало суттєвих змін. На чверть зменшилась частка Galliformes (до 30%), частка видів ряду Anseriformes загалом не змінилася (29%), проте за рахунок зменшення частки куроподібних Anseriformes з субдомінуючої групи стали співдомінантами серед орнітонаселення

Овруцького надлісництва. Частка інших рядів зросла на 2-5% до 14% (Gruiformes), 16% (Columbiformes) та 11% (Charadriiformes).

Найбільш чисельними на території МУ Овруцького надлісництва є представники рядів Galliformes та Anseriformes. Їх чисельність на початок 2025 року становила відповідно 595 та 587 ос. Менш чисельні інші ряди, а саме: Gruiformes – 274 ос., Charadriiformes – 226 ос. та Columbiformes – 318 ос.

Упродовж останніх 16 років загальна чисельність мисливських птахів Овруцького надлісництва скоротилася з 5334 ос. у 2008 році до 2000 ос. на 01.01.25, або більше ніж у двічі, чому були об'єктивні причини (скорочення площі мисливських угідь). Весь період розділено на дві частини: 2008-2011 рр. (чисельність 5334-4110 ос.) та 2012-2024 рр. (2395-2000 ос.). Проте, незважаючи на зменшення території мисливського господарства щільність мисливської орнітофауни поступово зростає. У 2008 році вона становила 57,3 ос./тис. га, а у 2024 – 71,4 ос./тис. га.

Загалом результати аналізу свідчать про переважання негативних тенденцій впливу на динаміку чисельності мисливської орнітофауни Овруцького надлісництва. Найбільших втрат зазнають види, тісно пов'язані з природними лісовими та водно-болотними екосистемами, що характеризуються вузькою екологічною спеціалізацією та високою чутливістю до антропогенних змін. Водночас окремі екологічно пластичні види демонструють здатність адаптуватися до трансформованих ландшафтів. Значна частина виявлених видів має охоронний статус, що підкреслює важливу роль території Овруцького надлісництва у збереженні біорізноманіття та необхідність проведення систематичного моніторингу й удосконалення природоохоронних заходів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Атлас гніздових птахів України. Київ: УТОП, 2021. 296 с.
2. Бондаренко В.Д. Біотехнія. Львів: ІЗМН, 1998. Ч. 1. 260 с.
3. Бондаренко В.Д. Біотехнія. Львів, 2002. Ч. 2. 352 с.
4. Гузій А.І. Просторово-типологічна організація населення птахів лісостанів західного регіону України. Житомир: Волинь, «Рута», 2006. 448 с.
5. Дерій С.І., Ілюха В.О. Екологія. Київ: Вид-во Українського фітосоціологічного центру, 1998. 196 с.
6. Дослідження загально-поширених видів птахів виявило подальше скорочення європейських птахів сільгоспугідь. *Птах.* 2007. №4. С.14–16.
7. Драган І.О. Наукові основи національної стратегії сталого розвитку України [монографія]. Київ: ДУ ГЕПСР НАН України, 2015. 40 с.
8. Екологія: підручник для студентів вищих навчальних закладів / за заг. ред. О.Є. Пахомова. Харків: Фоліо, 2014. 666 с.
9. Жила С. Долина р. Уж. ІВА 302. *ІВА території України: території, важливі для збереження видового різноманіття та кількісного багатства птахів.* Київ: СофтАРТ, 1999. С. 114–115.
10. Загороднюк І. Наземні хребетні України та їх охоронні категорії. Ужгород, 2004. 48 с.
11. Злобін Ю.А., Кочубей Н.В. Загальна екологія: навчальний посібник. Суми : ВТД «Університетська книга», 2005. 416 с.
12. Кратюк О.Л. Методи кількісного обліку борових птахів. *Науковий вісник УкрДЛТУ.* 2002. Вип. 12.8. С. 62–66.
13. Кратюк О.Л. Тетерук. Червона книга України. Тваринний світ. Київ: Глобалконсалтинг, 2009. С. 439.
14. Кратюк О.Л. Еколого-лісівничі закономірності біотопічного розподілу тетерука (*Lyrurus tetrix* L.) та глушця (*Tetrao urogallus* L.) в умовах Центрального Полісся: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. біол. наук : спец. 06.03.03 «Лісознавство і лісівництво». Львів, 2008. 20 с.

15. Кратюк О.Л., Химин М.В. Глушець (глухар). Червона книга України. Тваринний світ. Київ: Глобалконсалтинг, 2009. С. 440.
16. Кратюк О.Л. Орябок. Червона книга України. Тваринний світ. Київ: Глобалконсалтинг, 2009. С. 441.
17. Кратюк О.Л., Хоєцький П.Б. Історія вивчення та перспективи досліджень тетерука в умовах Центрального Полісся України. *Вісник ЖНАЕУ*. 2014. №1 (41). Т. 3. С. 111–115.
18. Конвенція про збереження мігруючих видів диких тварин (Про приєднання до Конвенції див. Закон N 535-XIV ([535-14](#)) від 19.03.99) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_136#Text.
19. Левківський І.В., Ніконенко Д.М., Ярмолук В.О., Сірук І.М. Характеристика лісового фонду Овруцького надлісництва філії «Столичний лісовий офіс». *Природно-ресурсний комплекс Західного Полісся в контексті сталого розвитку* : тези міжнар. наук.-практ. Конф. приуроченої до Міжнародного дня лісів (21 березня 2025 р. м. Березне). С. 89.
20. Літопис природи природного заповідника «Древлянський». Народичі, 2024. Т.12. Ч.1. 222 с.
21. Маленко Я.В., Ворошилова Н.В., Кобрюшко О.О., Перерва В.В. Загальна екологія: навчальний посібник. Кривий Ріг: КДПУ, 2023. 231 с.
22. Методичні рекомендації щодо обліку чисельності мисливських тварин / І. Т. Гулик та ін. Харків: УкрНДІЛГА, 2019. 76 с.
23. Мисливствознавство: [навч. посіб.] / В.Д. Бондаренко, І.В. Делеган, К.А. Татаринов та ін.; відп. ред. В.Д. Бондаренко. К.: РНМК ВО, 1993. 200 с.
24. Національні плани дій зі збереження глобально вразливих видів птахів. Київ: СофтАрт, 2000. 205 с.
25. Національний атлас України / Інститут географії НАН України, ТОВ «Інтелектуальні системи ГЕО», КП. Київ : Картографія, 2008. 440 с.
26. Новосельцева Ю. Моделювання поширення видів засобами MaxEnt: огляд і перспективи. *Theriology Ukrainica*. 2024. Т.28. С. 102–112.
27. *Облік птахів: підходи, методики, результати*: Матеріали школи по

уніфікації методів обліків птахів у заповідниках України, (сmt. Івано-Франкове, 26-28 квітня, 1995 рік). Львів-Київ, 1997. 121 с.

28. **Острадчук С.І.** Стан популяцій мисливських птахів на півночі Житомирської області. *Студентські наукові читання 2025* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. присвячені I-му туру Всеукраїнського конкурсу студентських наукових робіт (10 грудня 2025 р.). Житомир: Поліський національний університет, 2025. С. 24.

29. **Острадчук С.І.,** Кудина Я.О. Значення інвентаризації мисливської орнітофауни для ведення мисливського господарства. *Наукові читання 2026* : матеріали науково-практичної конференції науково-педагогічних працівників, докторантів та аспірантів НІІ Екології та лісу (м. Житомир, 01 травня 2026 р.). Житомир : Поліський університет, 2026. С. 188–189.

30. Проблеми збереження та відновлення біорізноманіття в Україні / Д.М. Гродзінський, Ю.Р. Шеляг-Сосонко та ін. Київ, 2001. 104 с.

31. Проект організації та розвитку лісового господарства ДП «Народицьке СЛГ». Пояснювальна записка. Ірпінь, 2019. 232 с.

32. Проект організації території природного заповідника «Древлянський» та охорона його комплексів. Київ, 2015. 380 с.

33. Про затвердження переліку регіонально рідкісних видів тварин Житомирської області: *Рішення* тридцятої сесії VI скликання Житомирської обласної ради від 19.03.15 № 1460. URL: <https://eprdep.zht.gov.ua/rt-1.html>.

34. Птахи під охороною Бернської конвенції / під заг. ред. Г.Г. Гаврися. Київ, 2003. 394 с.

35. Сіренко А.Г. Популяційна біологія. Лекції. Івано-Франківськ: ПНУ, 2019. 314 с.

36. Смаголь В.М., Давиденко І.В. Інвентаризація мисливської фауни України. *Полювання та риболовля*. Липень 2014. №7 (153). С. 6.

37. Смаголь В.М., Давиденко І.В. Інвентаризація мисливської фауни України (продовження). *Полювання та риболовля*. Серпень 2014. №8(154). С. 7.

38. Соломенко Л. І., Боголюбов В. М., Волох А. М. Загальна екологія : навч. посіб. Херсон : Олді-плюс, 2018. 352 с.
39. Фролов Н.В. Правова охорона водно-болотних угідь від антропогенного впливу. *Актуальні проблеми держави і права*. 2009. С 272-276.
40. Фесенко Г.В., Бокотей А.А. Птахи фауни України: польовий визначник. Київ: Новий друк, 2002. 414 с.
41. Фесенко Г.В., Бокотей А.А. Анотований список українських наукових назв птахів фауни України (з характеристикою статусу видів). Київ-Львів: Ромус-Поліграф, 2007. 111 с.
42. Чеберяк А.В. Особливості вивчення мисливської орнітофауни на території філії «Народицьке спеціалізоване лісове господарство». *Ліс, наука, молодь*: матеріали XI Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Житомир, 23 листопада 2023 р.). Житомир, 2023. С. 230.
43. Червона книга України. Тваринний світ. Київ, 2009. 600 с.
44. Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora – CITES. URL:<https://cites.org/eng/disc/what.php>
45. International Union for Conservation of Nature. URL: <https://www.iucnredlist.org/>